

Filozofski simpozij

DAVID HUME

U POVIJESNOM I SUVREMENOM KONTEKSTU

Zagreb, 10.-11. prosinca 2009.

PROGRAM

ČETVRTAK, 10. 12. 2009.

- 09.30–09.45 *Otvaranje simpozija i pozdravne riječi*
09.45–10.30 JOSIP TALANGA, Humeova imaginacija u povijesnom kontekstu
10.30–11.15 ELVIO BACCARINI, David Hume o samoubojstvu
11.15–11.45 *Stanka*
11.45–12.30 TOMISLAV BRACANOVIĆ, David Hume i John Arbuthnot
12.30–13.15 BORAN BERČIĆ, Zašto Humeov jaz između *jest* i *treba* ostaje otvoren?
13.15–15.00 *Ručak*
15.00–15.45 FILIP ČEČ, Hume i Strawson o moralnoj odgovornosti
15.45–16.30 DRAGANA SEKULIĆ, Razum i osjećaji: o vezi teoretske i praktične racionalnosti
16.30–17.00 *Stanka*
17.00–17.45 MLADEN DOMAZET, Hume, mozaik i odvojivost patke od labuda
17.45–18.30 KENAN ŠLJIVO, Značaj Humeove analize kauzalnosti

PETAK, 11. 12. 2009.

- 09.30–10.15 DAVOR PEĆNJAK, Sloboda volje i uzročnost
10.15–11.00 MATEJ SUŠNIK, Hjumovski model motivacije
11.00–11.45 TOMISLAV JANOVIĆ, Hume i Gurwitsch o jedinstvu i neprekinutosti objekata percepcije
11.45–12.15 *Stanka*
12.15–13.00 MILJENKA KUCHAR, Intelektualna autonomija i vjerovanje
13.00–13.45 SNJEŽANA PRIJIĆ-SAMARŽIJA, David Hume i epistemologija svjedočanstva
13.45–14.00 *Završna rasprava i zatvaranje simpozija*
-

David Hume o samoubojstvu

ELVIO BACCARINI

*Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju
ebaccarini@ffri.hr*

David Hume je vjerojatno najpoznatiji moderni autor koji je podržao konceptualnu mogućnost racionalnog samoubojstva. U novije doba, Richard Brandt je pokušao ponuditi obranu takvog tipa argumenta. Argument, ukratko, govori o tome da racionalan djelatnik može izvršiti dovoljno informiranu usporedbu između dva moguća buduća scenarija, a to su budući život u trenutnom ili gorem stanju i svijet bez njega. Odluka da se izvrši samoubojstvo može biti racionalna na temelju usporedbe ovih scenarija. U recentnoj knjizi, Christopher Cowley je pokušao problematizirati shvaćanje racionalnosti koje se nalazi u takvom opravdanju samoubojstva. Ovakvo shvaćanje racionalnosti je u vezi s podrškom nečijim trajnim interesima. Međutim, smatra Cowley, u slučaju samoubojstva nije moguće govoriti o racionalnosti, s obzirom da nema trajnih interesa. Suprotno Cowleyu, smatram da je moguće govoriti o racionalnosti i u slučaju samoubojstva. Iako pojedinac nema interesa nakon prestanka života (barem ne takve iskustvene interese koji izgledaju kao fokus Humeovog i Brandtovog argumenta), može imati interes da se njegov život prekine u nekom trenutku (na primjer, zbog prekidanja nepodnošljive patnje). Zatim, zbog gubitka smisla života. Na kraju, zbog određenog osjećaja dužnosti (na primjer, u sklopu problema poput onih koje spominje Kant u prikazu moguće kazuistike samoubojstva). Kao najveći nedostatak Humeovog i Brandtovog prikaza valja navesti isključivost iskustvenih interesa, nasuprot interesima koji se mogu vezati uz životni plan ili shvaćanje smisla i vrijednosti života.

Zašto Humeov jaz između *jest* i *treba* ostaje otvoren?

BORAN BERČIĆ

*Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju
bbercic@ffri.hr*

Po svemu sudeći, Humeov jaz između *jest* i *treba* i dalje ostaje otvoren. No što to točno pokazuje? To pokazuje samo to da se vrijednosni sudovi ne mogu *deduktivno* izvesti ni iz kakvog skupa činjeničnih sudova, to jest, da se vrijednosno nabijeni pojam nikada ne može bez ostatka *definirati* pomoću vrijednosno neutralnih pojmova. Drugim riječima, radi se o *logičkoj nesvodivosti* vrijednosti na činjenice. Treba li zbog toga odustati od naturalizma? Ne! To što veza između činjeničnih premisa i vrijednosne konkluzije nije *logička* i *konkluzivna*, ni u kom slučaju ne pokazuje da između njih ne postoji nikakva veza. Kao što ću pokazati u izlaganju, narav te veze slična je naravi veze između (1) premisa i konkluzije u induktivnom zaključku, (2) evidencije i istine u znanstvenom zaključivanju, i (3) ponašanja ljudi i zaključaka na njihova mentalna stanja. U svim tim slučajevima, koliko god evidencija ukazivala na *p*, uvijek je smisljeno postaviti pitanje: Da li doista *p*? Koliko god bila razumljiva psihološka potreba za sigurnošću spoznaje, moramo prihvatiti svoju pogrešivost i postojanje jazova koji u principu ostaju otvoreni. Ako ih već ne možemo premostiti, bolje je uvidjeti zašto u tome ne uspijevamo i čemu služe, nego uporno pokušavati postići nemoguće. Nema univerzalnog algoritma koji bi nam omogućavao da s činjenica zaključujemo na vrijednosti. Ne postoji moralna *characteristica universalis*. Upravo se zato toliko cijeni *mudrost* i *razboritost*. To su vrline koje nam omogućavaju da na osnovi relevantnih činjenica točno odlučimo što trebamo činiti. No, iako nema univerzalnog algoritma koji bi nam rekao što trebamo činiti u kakvim okolnostima, odlučivanje o postupcima sigurno nije arbitrarno. Postoje razumne upute o tome što trebamo činiti u kakvim okolnostima, pa čak i o tome što trebamo činiti u bilo kakvim okolnostima. Ponekad te upute imaju snagu neobvezujućih preporuka, a ponekad mogu imati snagu apsolutnih zabrana.

David Hume i John Arbuthnot

TOMISLAV BRACANOVIĆ

*Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji, Odsjek za filozofiju
tomislav.bracanovic@hrstud.hr*

U izlaganju će se nastojati pokazati što povezuje, a što razdvaja filozofa Davida Humea (1711-1776) i uglednoga liječnika, književnika i polihistora Johna Arbuthnota (1667-1735). Uzimajući u obzir ne posve očite spone između ove dvojice učenih muževa, navlastitu pozornost posvetit će se pitanjima poput prepletenosti nečije – u ovome slučaju Humeove – filozofije i života, važnosti dobrog zdravlja za bavljenje filozofskim stvarima, dokazivanju Božje opstojnosti na osnovi reda u svijetu i vjerojatnosti, ispravnosti jednoženstva te možebitnoj opravdanosti izvođenja vrijednosnih sudova iz onih opisnih odnosno činjeničnih.

Hume i Strawson o moralnoj odgovornosti

FILIP ČEČ

*Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju
filip.cec@ri.htnet.hr*

Peter F. Strawson smatra da se problem slobode volje i determinizma ne može adekvatno razumjeti ukoliko se u obzir ne uzme svakodnevna praksa pripisivanja moralne odgovornosti i reaktivne stavove koji iz te prakse proizlaze. Klasični kompatibilizam, u kojeg se tradicionalno uvrštava i Humeov kompatibilizam, nedovoljno se bavi tim problemom te ga stoga valja odbaciti kao nepotpunog. Paul Russell smatra da valja odbaciti klasičnu interpretaciju Humeovog kompatibilizma i primijeniti naturalističku, čime se otkrivaju mnogobrojne sličnosti između Humea i Strawsona. U ovom radu nastojat ću prikazati u kojoj mjeri Hume anticipira i u kojoj mjeri se razlikuje od Strawsonove argumentacije.

Hume, mozaik i odvojivost patke od labuda

MLADEN DOMAZET

*Institut za društvena istraživanja – Zagreb
domazet@idi.hr*

U 17. st. popularna (objašnjavajuća) znanost napušta objašnjenje kroz Aristotelijanske konačne uzroke, te se konstruiraju objašnjenja kroz neposredne uzroke u okviru mehanične filozofije. Ipak, čista filozofija ne zavodi se takvim prirodnoznanstvenim poduhvatima te Hume prikazuje uzrokovanje kao čisto pogrešnu psihološku projekciju ljudskih očekivanja pravilnosti na gole materijalne procese. Na osnovi spoznajnog atomizma individualnih stanja fizičke zbilje Hume zaključuje da je sve što možemo spoznati motrenjem vremenska podudarnost određenih vrsta materijalnih stanja (npr. kamen udara, staklo se razbija), ali ne i nekakva nužna ili fizikalna veza kroz kauzalni proces. Tako dobivamo eksplanatorno shvaćanje svijeta kroz tzv. Humeov mozaik: ono što zbilja postoji je lokalizirana raspodjela svojstava (kvaliteta), a sve drugo je *nadgradnja* (eng. *supervenience*) na njoj (Lewis, 1986: x). Spajanjem argumenata iz psihologije i epistemologije prema kojima je osjetilni invarijant u spoznaji pojava poopćeni materijalni predmet (stvar), a ne cjelovitost same pojave (kao u Humeovom spoznajnom atomizmu), s napuštanjem odvojivosti u suvremenoj fizici nastojat ću pokazati neke odlike napuštanja Humeovog mozaika u suvremenoj konceptualizaciji zbilje.

Hume i Gurwitsch o jedinstvu i neprekinutosti objekata percepcije

TOMISLAV JANOVIĆ

*Sveučilište u Zadru – Odjel za komunikologiju i informatologiju
tjanovic@unizd.hr*

Humeovo objašnjenje odjelite (*distinct*) i neprekinute (*continued*) egzistencije predmeta perceptivnog iskustva (tipično: trodimenzionalnih objekata) inspirirala je kasnije autore koji su se bavili tim problemom: od Kanta do Jamesa, fenomenoloških filozofa i gestalt-psihologa. Premda je kritizirao Humeovu asocijacionističku koncepciju uma kao neodrživu, Husserl ju je smatrao vrlo poučnom za razumijevanje fenomena intencionalnosti ljudskog iskustva – fenomena koji je postavio u središte svoga filozofskog interesa. Husserlov učenik Aron Gurwitsch (1901.-1973.), rani pristalica gestalt-psihologije, osobitu je pažnju posvetio nedostacima Humeove koncepcije te razlozima njezine neuspješnosti. U izlaganju ću suprotstaviti Humeovo i Gurwitschovo rješenje problema jedinstva/kontinuiteta perceptivnih objekata te pokazati relevantnost obje koncepcije za suvremenu raspravu o intencionalnosti, kako unutar filozofije uma tako i u širem znanstvenom kontekstu.

Intelektualna autonomija i vjerovanje

MILJENKA KUCHAR

*Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji
mkuchar@hrstud.hr*

U *Istraživanju o ljudskom razumu* Hume iznosi tezu da je ljudsko svjedočanstvo nepouzdan izvor istinitih vjerovanja te da kao takvo ne može poslužiti kao njihovo opravdanje. Subjekt koji navodno posjeduje istinito vjerovanje, opravdanje za to vjerovanje zasniva na vlastitom izravnom iskustvu, a svjedočanstvo drugih uzima u obzir tek kada stvori zaključak da je govornik/svjedok vjerodostojan te da mu vlastito prošlo iskustvo potvrđuje ono o čemu govornik svjedoči. Hume smatra da je priroda znanja inferencijalna, pri čemu se poseban naglasak stavlja na subjekta koji posjeduje istinito vjerovanje odnosno opravdanje za to vjerovanje i njegovu individualističku autonomiju. Pokazati da humeovski induktivni individualizam ne funkcionira nije preveliki izazov, dovoljno je ukazati na problem cirkularnosti u slučaju opravdanja vjerovanja laika/stručnjaka. Složenije je odgovoriti na pitanje: možemo li usprkos poricanju inferencijalne prirode znanja kakvu zastupa Hume, u kontekstu suvremene socijalne epistemologije, i dalje zastupati individualističku autonomiju subjekta koji posjeduje istinito vjerovanje?

Sloboda volje i uzročnost

DAVOR PEĆNJAK

Institut za filozofiju, Zagreb
davor@ifzg.hr

U ovom izlaganju htio bih pokazati da Humeov kompatibilizam u pogledu slobode volje i slobode djelovanja nije kompatibilan s njegovim pogledom na uzročnost, tj. da njegova konstrukcija uzročnosti može biti korisna za libertarijanizam.

David Hume i epistemologija svjedočanstva

SNJEŽANA PRIJIĆ-SAMARŽIJA

Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju
snjezana.p.samarzija@hi.htnet.hr

Svjedočanstvo kao izvor znanja bilo je gotovo potpuno zanemareno sve do razdoblja novovjekovne filozofije poglavito zahvaljujući purističkom stavu prema kojem vjerovanja utemeljena na svjedočanstvu drugih ljudi ne mogu biti opravdana niti mogu steći status znanja ili apsolutno sigurnih vjerovanja jer je načelno nemoguće prikupiti dokaznu građu koja isključuje mogućnost epistemičke i moralne nepouzdanosti. Pogled na svjedočanstvo mijenja se s filozofima britanskog empirizma, Johnom Lockeom i Davidom Humeom, ali i Thomasom Reidom, najvažnijim predstavnikom škotske škole zdravog razuma. Iako slične stavove o svjedočanstvu možemo naći kod Johna Lockeja i Davida Humea, Hume se smatra pravim ocem *redukcionizma* u epistemologiji svjedočanstva jer je jasno artikulirao stav prema kojem svjedočanstvo jest izvor znanja, ali opravdano vjerovanje utemeljeno na svjedočanstvu mora proći kritičku procjenu, odnosno provjeru utemeljenu na ne-problematičnim, provjerenim i prihvaćenim izvorima znanja – percepciji i generalizaciji iz percepcije. Thomas Reid svoj *anti-redukcionistički* stav temelji na argumentaciji da redukcionizam vodi u neprihvatljivi skepticizam jer dokazna građa koju možemo prikupiti iz drugih izvora u prilog tuđeg iskaza nikada ne može biti potpuna i dostatna za zasnivanje znanja na svjedočanstvu. U radu ću pokušati pokazati da rasprava između Humea i Reida korespondira sa suvremenom epistemološkom raspravom između *evidencijalizma* i *relijabilizma* u teorijama opravdanja. Pokušat ću, nadalje, braniti Humeovu poziciju, koju iščitavam kao evidencijalističku, protiv kritika koje dolaze od strane filozofa koji svoje eksternalističke ili relijabilističke teorije opravdanja temelje na Reidovoj argumentaciji.

Hjumovski model motivacije

MATEJ SUŠNIK

Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju
msusnik@net.hr

Prema hjumovskom modelu, za motivaciju je potrebna prisutnost dvaju različitih psiholoških stanja – želje i odgovarajućeg vjerovanja. Mnogi prigovaraju da je hjumovski model “dogma u filozofskoj psihologiji”, dogma koju bi trebalo napustiti. Hjumovci, s druge strane, obično zauzimaju defenzivnu strategiju, nastojeći tu “dogmu” obraniti od prigovora koji im se upućuju. U prvom dijelu rada detaljnije analiziram glavne elemente hjumovskog modela, a u drugom dijelu izdvajam neke najvažnije prigovore i pokušavam pokazati kako bi hjumovac na njih mogao odgovoriti.

Značaj Humeove analize kauzalnosti

KENAN ŠLJIVO

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, Odsjek za filozofiju i sociologiju
kenosljivo@hotmail.com

Hume je bio prvi mislilac koji je u svojoj analizi kauzalnosti odbacio ideju po kojoj je kauzalni zakon “razumljiv” umu neovisno o iskustvu. Ovako shvaćena priroda kauzalne veze nema svoje apriorno opravdanje, te njeno objašnjenje treba derivirati iz zakonitosti koje otkrivamo u samom iskustvu. Hume argumentira da je na osnovi iskustvenog materijala nemoguće doći do zakonolikh generalizacija koje se tiču odnosa uzrok-posljedica, već samo do neke vrste kontekstualnih empiričkih racionalizacija čiju osnovu čini navika. Posljedica ovakve koncepcije je *odbacivanje nužne veze između uzroka i posljedice*. Na ovaj način se ispituje i sama logička moć našeg razuma u iskustvu. Filozofija uma (a i moderna fizika) ponovo u centar ispitivanja postavlja pojam uzroka i prirodu kauzalne veze. U ovim raspravama pojam uzroka se označava kao “cement univerzuma”, to je onaj pojam koji povezuje našu zdravorazumsku sliku svijeta sa visokosofisticiranim teorijama koje nude moderne znanosti. Pojam uzroka se pojavljuje kao centralni pojam ljudskih racionalnih strategija (gotovo da se i samo mišljenje identificira sa uspostavljanjem uzročno-posljedičnih relacija) koje nam pomažu da se orijentiramo u svijetu koji nas okružuje. Pokazuje se da u nekim istraživanjima (npr. istraživanja mentalnih razloga za djelovanje i sl.) možemo doći samo do *istina jednog slučaja*, do deskripcija koje predstavljaju model objašnjenja jednog kontigentnog fenomena koji se

istražuje. To su neke vrste instrumentalističkih modela koji nam pomažu da navedemo one sekvence koje doprinose razumijevanju datih fenomena. U radu se ispituje aktualnost Humeovog pristupa kauzalnosti u odnosu na ove koncepcije.

Humeova imaginacija u povijesnom kontekstu

JOSIP TALANGA

*Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji, Odjel za filozofiju
josiptalanga@yahoo.com*

Za Humea je imaginacija odgovorna za naše pogrešno vjerovanje u kauzalitet, vanjski svijet i osobni identitet. No imaginacija je isto tako ključna za Humeovo shvaćanje da je skeptička suspenzija vjerovanja ipak samo privremena. Sve se temelji na imaginaciji, a njezina pouzdanost u konačnici ovisi o stupnju živosti ideja koje povezuje (*The memory, senses, and understanding are ... founded on the imagination, or the vivacity of our ideas*, T 1.4.7.3 / Nidditch 265). Puno pojedinosti nećemo naći o toj kognitivnoj sposobnosti. Po uzoru na Newtonovu gravitaciju kaže da je imaginacija neka vrsta međusobnog privlačenja ideja, ali da su uzroci toga privlačenja nepoznati (Newton: *hypotheses non fingo*). U dijelu svojeg opisa kako funkcionira imaginacija Hume prihvaća neke opće karakteristike koje susrećemo od Aristotelova termina (a možda i kognitivne moći) *phantasia* do Kantove *Einbildungskraft*. Humeov je opis najbližiji minimalističkim stavovima Hobbesa i Berkeleya. Nešto bogatije shvaćanje imaginacije, kako ga nalazimo kod Aristotela, skolastika i Descartesa, na vrlo složen način nastavlja Kant.